

Význam dokazovania v konaní pred súdom

doc. JUDr. DANIELA GANDŽALOVÁ, PhD.

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici,
Katedra občianskeho a pracovného práva

DOI: <https://doi.org/10.24132/ZCU.NADEJE.2022.72-84>

Kľúčové slová:

dokazovanie; skutkový stav; strany sporu; súd; súdne rozhodnutie

Úvod

Účelom civilného procesu je poskytovanie ochrany porušeným alebo ohrozeným subjektívnym právam a právom chráneným záujmom fyzických a právnických osôb. Podľa Ústavy SR má každý právo domáhať sa súdnej ochrany na nestrannom a nezávislom súde a podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd má každý právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nestranným a nezávislým súdom, zriadeným zákonom (spravodlivý proces), ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch. Ústavný súd SR už judikoval zhodu zámerov vo sfére práva na súdnu ochranu s právnym režimom súdnej ochrany podľa Dohovoru (II. ÚS 71/97), z tohto dôvodu preto v obsahu týchto práv nemožno vidieť zásadnú odlišnosť.¹

¹ Ústavný súd SR, I. ÚS 64/97: Ústavný súd Slovenskej republiky je oprávnený preskúmať aj také konanie a rozhodnutie všeobecných súdov, ktorým by došlo k porušeniu základných práv tvoriacich obsah ústavného inštitútu súdnej ochrany (druhá hlava siedmy oddiel Ústavy SR). Do obsahu základného práva na vyjadrenie sa ku všetkým vykonaným dôkazom, ktoré účastník konania pred všeobecným súdom navrhól, nepatrí povinnosť súdu vykonať všetky navrhnuté dôkazy, pretože princíp voľného hodnotenia dôkazov v konaní pred súdmi v spojení so zásadou spravodlivého rozhodnutia veci sudcovi a súdu umožňuje vykonať len tie dôkazy, ktoré podľa jeho uváženia k takémuto rozhodnutiu vedú.

Právna ochrana subjektívnych práv a právom chránených záujmov v súdnom procese smeruje k ochrane reálne existujúcich práv, čo najbližšie v rozsahu ich hmotnoprávnemu vyjadreniu. Hmotné právo upravuje, ktoré skutočnosti sú potrebné na to, aby subjektívne právo vzniklo, zmenilo sa a zaniklo.² Na to, aby súd mohol rozhodnúť spor, ktorý sa ho týka, musí si najprv zodpovedať otázku, ktoré z týchto skutočností sú rozhodujúce na rozhodnutie o konečných návrhoch strán. Potom musí posúdiť, ktoré z týchto skutočností sú medzi stranami sporné, a následne musí rozhodnúť, ktoré z nich sú pravdivé. Na to, aby súd mohol tieto skutočnosti vyhodnotiť a spor rozhodnúť, sa využíva procesné dokazovanie.

Okrem hmotnoprávnej úpravy významne ovplyvňuje spôsob dokazovania aj právna úprava dokazovania. Tá sa v súčasnosti odlišuje podľa typu konania, pre ktoré je typický rozdielny priebeh, na: dokazovanie v základnom sporovom konaní, dokazovanie v sporoch s ochranou slabšej strany, dokazovanie v mimosporovom konaní a dokazovanie v správnom súdnictve.

Hlavný rozdiel v týchto druhoch konaní spočíva v rozdielnej miere procesnej zodpovednosti strán za navrhovanie dôkazov a v možnostiach ingerencie súdu

Ústavný súd ČR, I. ÚS 593/04: Ústavní soud však ve své judikatuře akcentuje též další rozměr ústavního práva na spravedlivý proces. Připomíná, že soudy jsou povinny se podle ustanovení § 132 občanského soudního řádu (pozn. autora – § 191 CSP) vypořádat se vším, co v průběhu řízení vyšlo najevo a co účastníci řízení tvrdí, má-li to vztah k projednávané věci. Pokud soudy této zákonné povinnosti nedostojí, a to jednak tím, že se zjištěnými skutečnostmi nebo tvrzenými námitkami nezabývají vůbec, nebo se s nimi vypořádají nedostatečným způsobem, má to za následek vadu řízení, promítající se jako zásah do ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a do práva na soudní ochranu podle čl. 90 Ústavy České republiky a čl. 36 odst. 1 Listiny (srov. nálež ve věci sp. zn. IV. ÚS 563/03, Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 33, nálež č. 71). Respektuje se tak základní funkce důkazního řízení v občanském soudním procesu, které obsahuje provedení důkazů, jejich hodnocení a ústí ve zjištění skutkového stavu. Dlužno doplnit, že uvedené závěry se uplatní typicky v řízení sporném, v řízení nesporném, které je ovládáno zásadou vyšetřovací, je nezbytné hodnotit naplnění těchto postulátů ještě přísněji. Zákodárce tento přístup vyjádřil v § 120 odst. 2 občanského soudního řádu (pozn. autora – teraz § 36 CMP), podle něhož je soud povinen provést i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány. Nejde sice o povinnost soudu pátrat po důkazech, ale znamená, že nesplnění povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní nemůže být účastníkovi na újmu... Z uvedených důvodů Ústavní soud konstatuje, že tak zásadní porušení vyšetřovací zásady v nesporném řízení je způsobilé porušit i ústavněprávní principy, fair procesy zejména.

² ŠTEVČEK, M. a kol.: *Civilní právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 284.

do dokazovania. Kým v základnom sporovom konaní súd nemá možnosť konať *ex offio* a vykonávať dôkazy, ktoré strany nenavrhli (s výnimkou úpravy podľa § 185 ods. 2 a 3 CSP), v sporoch s ochranou slabšej strany môže vykonať dôkazy, ktoré strana nenavrhla, ak je to nevyhnutné pre rozhodnutie vo veci. V mimosporovom konaní je súd povinný vykonať aj iné dôkazy, ak je to potrebné pre zistenie skutočného stavu veci (§ 36 CMP). Osobitosti dokazovania v správnom súdnictve majú svoje opodstatnenie v poslaní správneho súdu, ktorý nie je súd skutkový, ale je to súd, ktorý prioritne posudzuje právne otázky napadnutého rozhodnutia alebo opatrenia orgánu verejnej správy, a dokazovanie vykonáva len výnimočne, keďže správne súdnictvo je prevažne založené na prieskume zákonnosti už identifikovaného skutkového a právneho stavu (uvedené konštatoval aj ústavný súd napr. v rozhodnutí sp. zn. II. ÚS 379/09).³

Predpokladmi naplnenia účelu civilného procesu vo všeobecnosti (bez ohľadu na diferenciaciu civilného procesu) je jednak prejednanie vecí samej pred súdom, v zásade na verejnom pojednávaní, v rámci ktorého sú reflektované základné princípy, ktoré sú typické pre vyspelé demokratické právne princípy civilného procesu a rezonujú aj v judikatúre národných a nadnárodných súdnych autorít. Sú to najmä: princíp verejnosti v zmysle garancie práva na súdnu a inú právnu ochranu, princíp ústnosti a priamosti v zmysle atribútov na spravodlivý proces (to je byť prítomný na pojednaní veci, právo vyjadriť sa k vykonaným dôkazom), a princíp dôstojného priebehu súdnictva (ako významný princíp výkonu súdnictva).

³ Správny súd vychádza zo skutkového stavu zisteného orgánom verejnej správy, ak Správny súdny poriadok neustanovuje inak. Správny súd môže vykonať dôkazy nevyhnutné na preskúmanie zákonnosti napadnutého rozhodnutia alebo opatrenia alebo na rozhodnutie vo veci. Z uvedenej vyplýva, že Správny súdny poriadok legitímuje správny súd, aby v každom jednotlivom prípade vykonal dôkazy potrebné na preskúmanie zákonnosti napadnutého rozhodnutia alebo opatrenia alebo na rozhodnutie vo veci. Ide však o možnosť, nie o povinnosť správneho súdu. Správny súdny poriadok rovnako pripúšťa výnimky, keď správny súd nie je viazaný zisteným skutkovým stavom a môže sám vykonať dokazovanie. V zásade by však malo platiť, že správny súd by nemal nahrádzať dokazovanie, ktoré by prioritne mal vykonať orgán verejnej správy. Inak povedané, ak je zistenie skutkového stavu nedostačujúce na riadne posúdenie veci, v takomto prípade je to dôvod na zrušenie napadnutého rozhodnutia alebo opatrenia orgánu verejnej správy [§ 191 ods. 1 písm. e) SSP], a nie na doplnenie dokazovania správnym súdom.

Ďalším predpokladom je vydanie autoritatívneho rozhodnutia súdu. Správne, zákonné a spravodlivé rozhodnutie je dôležitou súčasťou práva na spravodlivý proces.⁴ A ako také je preskúmateľné ÚS SR, ktorý je svojou právomocou, vyjadrenou v článku 124 Ústavy SR, nezávislým súdnym orgánom ústavnosti, ktorá mu umožňuje preskúmať aj napadnuté rozhodnutia všeobecných súdov, avšak len z hľadiska, či je alebo nie je v súlade s ústavnoprocenými zásadami upravenými v Ústave SR (subsidiárna právomoc ÚS SR).

Civilný sporový proces predstavuje komplex civilnoprocesných vzťahov, ktorých účelom je dosiahnutie petitórnej ochrany porušeného alebo ohrozeného subjektívneho práva. V rámci tohto procesu je súd povinný v úzkej súvislosti so stranami vyhodnotiť skutkový a právny základ rozhodnutia.

Právny základ rozhodnutia (*questio iuris*) je výlučne vecou súdu a realizuje sa aplikáciou a interpretáciou hmotnoprávnej normy na konkrétny skutkový stav. Inak povedané, súd musí konkrétne zistený skutkový stav subsumovať pod hypotézu právnej normy a vyvodiť zo všeobecného pravidla správania sa (dispozície), čo sa v danom prípade považuje za právo.⁵

Nevyhnutným predpokladom aplikácie a interpretácie práva zo strany súdu je zistenie skutkového stavu (*questio facti*). Počas neho sa získavajú skutkové poznatky, ktoré zakladajú a odôvodňujú prejednávany nárok.⁶

Zisťovanie skutkového stavu súdom je vo všeobecnosti podmienené všeobecnými poznatkami o poznávaní procesne relevantných skutočností a právnou úpravou dokazovania. Tie determinujú, akým spôsobom sa súd oboznámi s procesne významnou skutočnosťou, ktorá z neho vyplýva, a či a ako konkrétny dôkaz vykoná. Z jednotlivých ustanovení CSP vyplývajú nasledovné spôsoby zisťovania skutkového stavu v sporovom konaní: a) dokazovanie, b) zohľadnenie notorií a skutočností známych súdu z jeho činnosti, c) zohľadnenie rozhodnutí

⁴ SMYČKOVÁ, R. a kol.: *Civilný mimosporový poriadok. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck SK, 2017, s. 156 a nasl.

⁵ V niektorých prípadoch môže byť rozlíšenie, či ide o skutkový alebo právny poznatok, problematické. Konkrétne sa to týka abstraktných pojmov, ktoré sú relevantné pre rozhodnutie súdu (napr. príčinná súvislosť, zavinenie, omyl, dobrá viera a pod.), ktoré sa niekedy označujú ako poznatky zmiešané, keďže podľa okolností sa niekedy považujú za otázku skutkovú a inokedy za otázku právnú. Na to, aby bolo zrejmé, či ide o skutkový alebo právny poznatok, je nutné, aby súd špecifikoval, ktoré jeho závery sú výsledkom dokazovania a ktoré sú výsledkom právnej kvalifikácie.

⁶ Súd získava základné informácie o skutkovom stave na základe prostriedkov procesného útoku a procesnej obrany, medzi ktoré patria skutkové tvrdenia, popretie skutkových tvrdení protistrany, návrhy na vykonanie dôkazov, námietky k návrhom protistrany na vykonanie dôkazov a hmotnoprávne námietky (§ 149 CSP).

iných orgánov, ktorými je súd viazaný, d) úvaha o skutočnostiach, patriacich do právomoci nesúdneho orgánu, e) osvojenie si zhodných tvrdení strán, f) skutkové zistenia vyplývajúce z nepopretia skutkových tvrdení, g) negatívne vytváranie skutkových zistení súdu, h) skutkový základ v skrátенých konaniach a pri skrátенých rozhodnutiach.⁷

To znamená, že na to, aby súd mohol vydať rozhodnutie o merite veci, musí vytvoriť dostatočný podklad pre rozhodnutie, t. j. je nevyhnutné identifikovať relevantné skutkové údaje pre tvorbu záverov o skutkovom stave veci (v mimosporovom konaní je súd povinný zisťovať v zmysle zisťovania podkladu rozhodnutia – skutočný stav veci, teda ide o súhrn zistení, ktoré sa čo najviac približujú skutočnému stavu veci – teda materiálnej pravde), ktorý je nevyhnutný pre následnú právnu kvalifikáciu veci, to znamená aplikáciu a interpretáciu práva.

Kedže dokazovanie súvisí so skutkovým základom sporu, ktorý tvorí podklad pre meritórne rozhodnutie súdu, je považované za najdôležitejšiu časť civilného procesu. Súd zisťuje tento podklad procesným postupom v procese dokazovania s osobitosťami v sporovom a mimosporovom konaní, ktoré vyplývajú z uplatňovania sa rozličných princípov. V sporovom konaní sa kladie dôraz na plnohodnotnú realizáciu dispozičného princípu, čo sa prejaví najmä v tom, že súd vykonáva v zásade iba dôkazy, ktoré mu procesné strany navrhnú,⁸ a iba

⁷ Najvyšší súd SR, sp. zn. 7 Cdo 214/2014: Súd musí vo svojom rozhodnutí vychádzať zo stavu, ktorý zodpovedá a) dokázaným tvrdeniam účastníkov konania, b) skutočnostiam, ktoré neboli medzi účastníkmi sporné a súd o ich pravdivosti nemá dôvodné pochybnosti, c) skutočnostiam, ktoré nie je nutné dokazovať (§ 121 O. s. p.) a skutočnostiam vyplývajúcim z právnych alebo skutkových domniek a d) právnym fikciám. Ak žalobca chce byť v konaní úspešný, musí v žalobe uviesť skutočnosti odôvodňujúce ním uplatňovaný nárok a o týchto skutočnostiach je povinný predložiť plný dôkaz.

⁸ Najvyšší súd SR, sp. zn. 4 Cdo 13/2009: Iniciatíva pri zhromažďovaní dôkazov leží zásadne na účastníkoch konania. Účastník, ktorý neoznačil dôkazy potrebné na preukázanie svojich tvrdení, nesie nepriaznivé dôsledky v podobe takého rozhodnutia súdu, ktoré bude vychádzať zo skutkového stavu zisteného na základe vykonaných dôkazov. Rovnaké následky postihujú i toho účastníka, ktorý síce navrhol dôkazy o pravdivosti svojich tvrdení, no hodnotenie vykonaných dôkazov súdom vyústilo do záveru, že dokazovanie nepotvrdilo pravdivosť skutkových tvrdení účastníka. Zákon určuje dokazné bremeno ako procesnú zodpovednosť účastníka za výsledok konania, pokiaľ je určený výsledkom vykonaného dokazovania. Dôsledkom toho, že tvrdenie účastníka nie je preukázané (v tom zmysle, že súd ho nepovažuje za pravdivé) ani na základe navrhnutých dôkazov, ani na základe dôkazov, ktoré súd vykonal bez návrhu, je pre účastníka nepriaznivé rozhodnutie.

výnimočne môže vykonať aj taký dôkaz, ktorý mu žiadna zo sporových strán ne navrhla. Osobitne je táto otázka upravená pre účely sporov s ochranou slabšej strany, v ktorých môže súd vykonať dôkaz aj bez návrhu, ak je to nevyhnutné pre rozhodnutie vo veci (§ 295, 311 a 319 CSP).

Dokazovanie v sporovom konaní je zverené do procesnej sféry sporových strán a osobitne je v tejto súvislosti potrebné zdôrazniť, že proces dokazovania bezprostredne súvisí s koncentráciou sporového konania, a to ako zákonnou, tak i sudcovskou. Rozhodnutie o tom, ktorý z navrhnutých dôkazov bude v konaní vykonaný, je teda vo výlučnej právomoci súdu, súčasne sa ale v § 22 ods. 2 CSP precizuje povinnosť súdu špecifikovať v odôvodnení písomného vyhotovenia rozhodnutia, ktoré skutočnosti považuje za preukázané a ktoré nie, ktoré dôkazy vykonal, z ktorých dôkazov vychádzal, ako ich vyhodnotil a prečo nevykonal ďalšie navrhnuté dôkazy. Náležité odôvodnenie súdneho rozhodnutia je súčasťou práva na spravodlivý proces.⁹ Ústavný súd SR má už v tejto súvislosti konštantnú judikatúru, ktorá sa týka najmä arbitrárnosti rozhodnutia (svojoľnosť v rozhodovaní sudcu). Inými slovami to znamená, že súd nemusí vykonať všetky navrhované dôkazy, ale je absolútne nevyhnutné, aby sa s tým vysporiadal v odôvodnení rozhodnutia vo veci samej.¹⁰ Tiež samotná fáza hodnotenia dôkazov je zverená výlučne do právomoci súdu, platí princíp voľného hodnotenia dôkazov, čo znamená, že žiaden dôkaz nemá predpísanú právnu silu, všetky dôkazy sú rovnocenné, neexistuje váha dôkazu.¹¹

Mimosporové konania sú ovládané tzv. princípom materiálnej pravdy a princípom vyšetrovacím, ktoré vedú k tomu, že dôkazná iniciatíva je kumulovaná predovšetkým na súde, ktorého povinnosťou je v aktívnej súčinnosti

⁹ ŠTEVČEK, M. – STRAKA, R. a kol.: *Prednášky a texty z civilného procesu*. 2. vydanie, Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 71 a nasl.

¹⁰ Najvyšší súd SR, sp. zn. 3 Cdo 50/2008: Pokiaľ účastník navrhne súdu dôkaz, je povinný uviesť, ktoré skutočnosti sa týmto dôkazom majú preukázať. Súd nevykoná dôkazy, ktoré nie sú pre posúdenie veci relevantné a nemôžu smerovať k zisteniu skutočností predvídaných skutkovou podstatou právnej normy, ktorú treba na danú vec aplikovať. Súd nie je viazaný návrhmi účastníkov na vykonanie dokazovania a nie je povinný vykonať všetky navrhované dôkazy. Posúdenie návrhu na vykonanie dokazovania a rozhodnutie, ktoré z nich budú v rámci dokazovania vykonané, je vždy vecou súdu, a nie účastníkov konania.

¹¹ Ústavný súd SR, I. ÚS 64/1997: Do obsahu základného práva na vyjadrenie sa ku všetkým vykonaným dôkazom, ktoré účastník konania pred všeobecným súdom navrhol, nepatrí povinnosť súdu vykonať všetky navrhnuté dôkazy, pretože princíp voľného hodnotenia dôkazov v konaní pred súdmi v spojení so zásadou spravodlivého rozhodnutia veci umožňujú sudcovi a súdu vykonať len tie dôkazy, ktoré podľa jeho uváženia k takémuto rozhodnutiu vedú.

s účastníkmi konania relevantné skutočnosti zistiť.¹² Reálny prejav nachádza vyšetrovací princíp v ustanovení § 36 CMP, v súlade s ktorým je súd povinný vykonať aj iné dôkazy než ako navrhli účastníci. Zistenie skutočného stavu závisí do značnej miery od realizácie povinnosti tvrdenia a dôkaznej povinnosti, ktoré sú spoločnými základnými procesnými povinnosťami ako sporovému, tak i mimosporovému konaniu,¹³ pričom rozdiel medzi sporovým a mimosporovým procesom spočíva v objektívnej procesnej zodpovednosti v prípade ich nesplnenia.

Dokazovanie je určitý poznávací proces, v rámci ktorého si súd ustalaže skutkový základ sporu, pričom v civilnom procese je predmet poznávania vymedzený účelom a cieľom, ktorý tento proces sleduje. Teória procesného práva definuje procesné dokazovanie ako objektívnym právom upravený postup súdu, strán a ostatných subjektov konania, ktorého cieľom je získanie skutkových a právnych poznatkov významných pre procesný postup alebo rozhodnutie vo veci. Procesným dokazovaním sa preverujú skutkové tvrdenia strán na základe navrhnutých dôkazov, v dôsledku čoho sa zisťuje skutkový stav veci potrebný pre rozhodnutie, pričom tieto poznatky sú získavané priamo alebo sprostredkované.

Ako už bolo uvedené vyššie, dokazovanie je zverené v sporovom konaní do sféry aktivity sporových strán a zásadne sa vykonáva na pojednávaní. Iniciatíva pri zhromažďovaní dôkazov v sporovom konaní leží zásadne na stranách sporu. Povinnosť úplne a pravdivo opísať rozhodujúce skutočnosti (povinnosť tvrdenia, substancovania, povinnosť predniesť relevantné skutkové tvrdenia) a povinnosť označiť dôkazy na podporu svojich tvrdení (dôkazná povinnosť) sú

¹² Ústavný súd SR, IV. ÚS 78/03: Všeobecný súd je povinný a oprávnený v nesporových (pozn. autora – teraz mimosporových) konaniach vykonávať dôkazy nielen v rozsahu svojej zákonnej kompetencie, ale aj v rozsahu ústavnej zodpovednosti za istenie skutkového stavu, ktoré nemôže závisieť od vôle účastníkov konania.

¹³ R 49/1982: Zákon ukladá účastníkom, ktorí žiadajú o procesnú ochranu svojich nárokov a stoja proti sebe v postavení vzájomných odporcov, povinnosť tvrdiť, že určitý právny vzťah, o ochranu ktorého žiadajú, skutočne existuje. Účastníkom ukladá aj tzv. dôkaznú povinnosť, t. j. povinnosť označiť dôkazné prostriedky spôsobilé preukázať pravdivosť uplatnených tvrdení.

Najvyšší súd SR, sp. zn. 4 Cdo 262/2009: Označením dôkazov na preukázanie svojich tvrdení plnia účastníci dôkaznú povinnosť. Pokiaľ účastník navrhne súdu dôkaz, je povinný uviesť, ktoré skutočnosti sa týmto dôkazom majú preukázať, lebo inak sa vystavuje možnosti, že súd nevykoná dokazovanie dôkazom, ak nebude zřejmý účel vykonania navrhovaného dôkazu. Súd však nie je viazaný návrhmi účastníkov na vykonanie dokazovania a nie je povinný vykonať všetky navrhované dôkazy.

základné procesné povinnosti, ktoré sú spoločné sporovému i mimosporovému procesu.¹⁴ Strana, ktorá neoznačila dôkazy potrebné na preukázanie svojich tvrdení, nesie nepriaznivé dôsledky v podobe takého rozhodnutia súdu, ktoré bude vychádzať zo skutkového stavu zisteného na základe vykonaných dôkazov. Rovnaké následky postihujú i tú stranu, ktorá síce navrhla dôkazy o pravdivosti svojich tvrdení, no hodnotenie vykonaných dôkazov súdom vyústilo do záveru, že dokazovanie nepotvrdilo pravdivosť týchto skutkových tvrdení. Zákon určuje dôkazné bremeno ako procesnú zodpovednosť strany sporu za výsledok konania, pokiaľ je určený výsledkom vykonaného dokazovania. Dôsledkom toho, že tvrdenie strany sporu nie je preukázané (v tom zmysle, že súd ho nepovažuje za pravdivé) ani na základe navrhnutých dôkazov, ani na základe dôkazov, ktoré súd vykonal bez návrhu, je nepriaznivé rozhodnutie, resp. strata sporu.

Aby účastník mohol splniť svoju zákonnú povinnosť označiť potrebné dôkazy, musí predovšetkým splniť svoju povinnosť tvrdenia. Predpokladom dôkaznej povinnosti je teda tvrdenie skutočností účastníkom, tzv. bremeno tvrdenia.¹⁵ Medzi povinnosťou tvrdenia a dôkaznou povinnosťou je úzka vzájomná väzba. Ak účastník nesplní svoju povinnosť tvrdiť skutočnosti rozhodné z hľadiska hypotézy právnej normy, potom spravidla ani nemôže splniť dôkaznú povinnosť. Nesplnenie povinnosti tvrdenia, teda neunesenie bremena tvrdenia má za následok, že skutočnosť, ktorú účastník vôbec netvrdil a ktorá nevyšla inak v konaní najavo, spravidla nebude predmetom dokazovania. Ak ide o skutočnosť rozhodnú podľa hmotného práva, potom neunesenie bremena tvrdenia o tejto skutočnosti bude mať pre účastníka väčšinou za následok pre neho nepriaznivé rozhodnutie. Zákon účastníkom ukladá povinnosť tvrdiť všetky

¹⁴ Najvyšší súd SR, sp. zn. 6 Cdo 81/2010: Samotná skutočnosť, či účastník konania vystupuje na strane žalobcu alebo žalovaného, nemá priamy vplyv na jeho povinnosť tvrdiť rozhodujúce skutočnosti a predložiť alebo označiť dôkazy na svoje tvrdenia. Rozdelenie bremena tvrdenia a dôkazného bremena medzi účastníkmi v spore závisí od toho, ako vymedzuje právna norma práva a povinnosti účastníkov. Obvykle platí, že skutočnosti navodzujúce žalované právo musí tvrdiť žalobca, zatiaľ čo okolnosti toto právo vylučujúce sú záležitosťou žalovaného. Bremeno tvrdenia a dôkazné bremeno vystihuje aktuálnu skutkovú a dôkaznú situáciu konania. V priebehu sporu sa môže meniť, teda môže dochádzať k jeho prerozdeľovaniu.

Najvyšší súd SR, sp. zn. 4 Cdo 262/2009: Označením dôkazov na preukázanie svojich tvrdení plnia účastníci dôkaznú povinnosť. Pokiaľ účastník navrhne súdu dôkaz, je povinný uviesť, ktoré skutočnosti sa týmto dôkazom majú preukázať, lebo inak sa vystavuje možnosti, že súd nevykoná dokazovanie dôkazom, ak nebude zrejмый účel vykonania navrhovaného dôkazu. Súd však nie je viazaný návrhmi účastníkov na vykonanie dokazovania a nie je povinný vykonať všetky navrhované dôkazy.

¹⁵ SMYČKOVÁ, R. a kol.: *Civilný mimosporový poriadok. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck SK, 2017, s. 146 a nasl.

potrebné skutočnosti; potrebnosť, teda okruh rozhodujúcich skutočností, je určený hypotézou hmotnoprávnej normy, ktorá upravuje sporný právny pomer účastníkov. Táto norma zásadne určuje jednak rozsah dôkazného bremena, t. j. okruh skutočností, ktoré musia byť ako rozhodné preukázané, jednak nositeľa dôkazného bremena. Bremeno tvrdenia a dôkazné bremeno vystihuje aktuálnu skutkovú a dôkaznú situáciu konania. V priebehu sporu sa môže meniť, teda môže dochádzať k jeho prerozdeľovaniu. Pri posudzovaní dôkazného bremena na strane toho-ktorého účastníka treba rešpektovať tzv. negatívnu dôkaznú teóriu, t. j. pravidlo, že neexistencia (niečoho) majúca trvajúci charakter, sa zásadne nepreukazuje.¹⁶

V konaní je potrebné dokazovať skutočnosti medzi stranami sporné, ktoré súd považuje za relevantné vo vzťahu k rozhodovaniu vo veci.¹⁷ Základom pojednania veci v sporovom konaní (ak nejde o zákonom stanovené výnimky) sú tvrdenia prednesené stranami sporu. Za týmto účelom je teória civilného procesu postavená na plnení procesných povinností stranami. Súd nie je oprávnený (ani povinný) skúmať, či sú tvrdenia strán pravdivé a úplné, ale rozhoduje na základe toho, čo pred ním vyšlo najavo. Súd preto neskúma materiálnu pravdu (teda to, čo zodpovedá skutočnosti), ale len formálnu pravdu (teda skutkové zistenia, ktoré vyšli najavo zákonom stanoveným postupom). To znamená, že súd rozhodne na základe takého rozsahu skutkového stavu, aký je v konaní zistený v čase, keď dochádza k rozhodovaniu. Moderný civilný proces (okrem zákonom stanovených výnimiek) opustil tézu, že súd je povinný spoľahlivo zistiť skutkový stav. Naopak preferuje modifikovaný pojednací princíp založený na zistení pravdy len podľa tvrdení strán spojený s možnosťou materiálneho

¹⁶ Ústavný súd SR, IV. ÚS 35/2012: Posúdenie dôkazného bremena je súčasťou zisťovania skutkového stavu a hodnotenia dôkazov (pozri II. ÚS 400/09), avšak zahŕňa aj aplikáciu a interpretáciu hypotézy hmotnoprávnej normy, od ktorej sa odvíja rozloženie dôkazného bremena. Správne rozloženie dôkazného bremena vedie k vymedzeniu zisťovaných skutočností a je nevyhnutným predpokladom na správne uplatnenie zodpovednosti účastníka za neunesenie dôkazného bremena, a tým priamo aj k obsahu výroku rozhodnutia vo veci samej. Nesprávne rozloženie dôkazného bremena spravídla vedie k diametrálne odlišnému výroku rozhodnutia. Za určitých okolností môže byť potom táto procesná chyba vo svojich účinkoch prejavom svojvôle, t. j. arbitrárnosti zo strany konajúceho súdu, ktorý napr. neúmerne zaťaží dôkazným bremenom jedného účastníka, nesprávne uplatní jeho zodpovednosť za neunesenie dôkazného bremena a následne rozhodne v neprospech tohto účastníka.

¹⁷ Súd pri predbežnom pojednaní veci stranám oznámi predbežnú právnu kvalifikáciu aj to, ktoré skutočnosti považuje za sporné a ktoré dôkazy vykoná. Tu hovoríme o intencionalite – zameraní procesného dokazovania na sporné skutočnosti, ktoré súd vymedzil ako relevantný skutkový základ dokazovania.

vedenia sporu v zmysle sociálnej koncepcie civilného procesu. Z pohľadu úspechu v spore je tak dôležité to, ktoré z objektívne relevantných skutočností v prospech strany sporu sa tejto strane do rozhodnutia vo veci podarilo súdu preukázať. Takto modifikovaný prejednací princíp posúva zodpovednosť za vedenie sporu (*procesnú diligenciu*) na strany sporu. Ak strana v spore neunesie ktorékoľvek procesné bremeno, stratí spor. Cieľom materiálneho vedenia sporu je čo najúplnejšie a najspolahlivejšie získanie podkladu pre správne rozhodnutie veci tak, aby bol získaný spoľahlivý a úplný podklad rozhodnutia, ale zároveň sa ním nesmerovalo k prejednávaniu vedľajších, nepodstatných okolností. Pri materiálnom vedení sporu je súd oprávnený konať aj nad rámec pôvodne prezentovaných skutkových tvrdení. Zákon preto umožňuje súdu zefektívniť dokazovanie a zabezpečiť si aj také tvrdenia a dôkazné prostriedky, ktoré strany v spore pôvodne nepredložili.

Záver

Civilný sporový proces predstavuje komplex civilnoprocesných vzťahov, ktorých účelom je dosiahnutie petitornej ochrany porušeného alebo ohrozeného subjektívneho práva. V rámci tohto procesu je súd povinný v úzkej súvislosti so stranami vyhodnotiť skutkový a právny základ rozhodnutia. Procesné dokazovanie je objektívnym právom upravený postup súdu a strán, ktorého cieľom je získanie skutkových a právnych poznatkov významných pre procesný postup alebo rozhodnutie vo veci. Procesným dokazovaním sa preverujú skutkové tvrdenia strán na základe navrhnutých dôkazov, v dôsledku čoho sa zisťuje skutkový stav veci potrebný pre rozhodnutie.¹⁸

V obsahu predloženého príspevku sme sa snažili poukázať na význam dokazovania v civilnom procese, vychádzajúc zo známej skutočnosti, že zisťovanie skutkového stavu je ťažiskom civilného procesu, keďže súhrn skutkových zistení, ku ktorým súd dospel v priebehu konania, je skutkovým základom súdneho rozhodnutia. Skutkové poznatky síce môže súd získať viacerými spôsobmi, no predovšetkým ich získava v priebehu dokazovania, čím sa stáva dokazovanie najdôležitejšou fázou civilného procesu, na čo sme sa snažili v rámci zdôraznenia významu dokazovania v súdnom konaní poukázať.

¹⁸ ŠTEVČEK, M. a kol.: *Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 284 a n.

Je možné konštatovať, že v posledných desaťročiach sa veda civilného procesu sústredila viac na analytické skúmanie jednotlivých zákonných ustanovení ako na ucelené doktrínálne práce, čo vyústilo do rekonštrukcie civilného procesného práva v Slovenskej republike, a najmä jej výsledkov v podobe novoprijatých procesnoprávných predpisov. Po rokoch je už možné hodnotiť skutočný prínos rekonštrukcie civilného práva a naplnenie jej cieľov. V súvislostiach s právnou úpravou dokazovania je možné povedať, že v porovnaní s pôvodnou úpravou dokazovania v OSP došlo v právnej úprave obsiahnutej v nových procesnoprávných predpisoch k zdokonaleniu (modernizácii) právnej úpravy dokazovania, a to najmä v zmysle prehĺbenia princípu kontradiktórnosti a k zvýšeniu procesnej zodpovednosti sporových strán za vlastnú aktivitu (neunesenie bremena tvrdenia a dôkazného bremena ako ich základných procesných povinností, v podobe straty sporu). Charakteristické pre dnešnú právnú úpravu dokazovania v sporovom konaní je, že spor je ovládaný princípom kontradiktórnosti, koncentrácie, prejednávacím princípom a princípom formálnej pravdy.¹⁹

Nová kodifikácia civilného procesu v Slovenskej republike vychádza z tzv. „kleinovskej“ sociálnej koncepcie civilného procesu, ktorej typickým znakom je jednak posilnenie úlohy sudcu, obmedzenie panstva strán nad skutkovým stavom a tzv. materiálne vedenie sporu, čo znamená, že „silný“ sudca nemusí pasívne akceptovať tvrdenia strán (ide o modifikovanie prejednávacej zásady) a nesplnenie procesných povinností strán sudca vyhodnotí pri hodnotení dôkazov, pričom procesnou sankciou môže byť strata sporu.²⁰ Rekonštruovaný civilný proces je postavený na tzv. silnom sudcovi. Sudca podľa Civilného sporového poriadku má minimálne zasahovať do procesu dokazovania, naopak dokazovanie je zverené najmä do procesnej sféry sporových strán, čo ale neznamená, že sudca musí byť len pasívnym prijímateľom tvrdení. Naopak, vedie spor materiálne, stále za významnej a pomerne prísnej požiadavky na aktivitu sporových strán za výsledok sporu. Cieľom konania na súde je podľa sociálnej kleinovskej koncepcie jednak dosiahnuť výsledok súdneho konania čo najrýchlejšie (súd reprezentuje záujem spoločnosti na vyriešení konfliktu, preto je aj zodpovednosťou štátu prostredníctvom konajúceho sudcu dosiahnuť výsledok čo možno najrýchlejšie) a jednak zabezpečiť, aby bol výsledok konania na súde čo najspravodlivejší. Dôležitú úlohu pri naplňaní spomenutého cieľa

¹⁹ ŠTEVČEK, M. – STRAKA, . a kol.: *Prednášky a texty z civilného procesu*. 2. vydanie, Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 73 a nasl.

²⁰ ŠTEVČEK, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 12 a nasl.

plní práve dokazovanie.²¹ Celkovo možno zhodnotiť, že oproti pôvodnej právnej úprave došlo rekonštrukciou civilného procesného práva k modernizácii procesu dokazovania.

Dôležitú úlohu v procese dokazovania má konštantná judikatúra najvyšších súdnych autorít Slovenskej republiky vo veciach dokazovania v zmysle uvedenia jednotlivých princípov, na ktoré sa predmetná judikatúra viaže (princíp právnej istoty, princíp rovnosti, princíp zákonnosti dôkazov, princíp legality a princíp kontradiktórnosti). Vnútroštátna judikatúra je sústredená predovšetkým na rozhodnutia súdov týkajúce sa: základných procesných povinností, najmä dôkazného bremena, ďalej judikatúra týkajúca sa spôsobov vykonávania dôkazov a judikatúra vzťahujúca sa k hodnoteniu dôkazov. Potrebné je zdôrazniť nevyhnutnosť jej poznania v zmysle zabezpečenia spravodlivého procesu, a v týchto súvislostiach vyzdvihnúť novú právnu úpravu, týkajúcu sa povinnosti dôkladného zdôvodnenia odklonu od ustálenej rozhodovacej praxe v procese rozhodovania o veci, v odôvodnení písomného vyhotovenia rozsudku.

Okrem uvedenej judikatúry je potrebné poukázať i na konštantnú judikatúru Ústavného súdu SR a Európskeho súdu pre ľudské práva za účelom poukázania na konkrétne rozhodnutia vo veciach, kde sa sťažovateľ svojou sťažnosťou domáha vyslovenia porušenia svojho (resp. namieta porušenia jeho) základného práva na „súdnu ochranu“, garantovaného Ústavou SR, a práva na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Právo na spravodlivý proces je neoddeliteľnou súčasťou základných práv, a ako také je garantované v čl. 46 ods. 1 Ústavy SR a v článku 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Na základe toho považujeme v súvislosti s dokazovaním za potrebné poukázať i na konanie o sťažnostiach pred Ústavným súdom SR, vychádzajúc zo subsidiárnej právomoci ústavného súdu pri poskytovaní ochrany základných práv, čo vylučuje duplicitu v rozhodovaní pri poskytovaní ochrany základným právam a slobodám.

Z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva vyplýva, že sťažovatelia sa sťažujú najčastejšie na porušenie práva na spravodlivý proces v zmysle čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd v zmysle porušenia ich práv na prístup k súdu, porušenie práva na prerokovanie veci v primeranej lehote (nepriemeranosť dĺžky súdnych konaní), porušenie práva na prerokovanie veci nestranným súdom, porušenie práva na verejné a ústne prejednanie veci pred súdom, porušenie práva na kontradiktórne konanie,

²¹ ŠTEVČEK, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 14 a nasl.

nerešpektovanie princípu „rovnosti zbraní“, nezistený náležité skutkový stav a nedostatočne odôvodnené súdne rozhodnutie. Ide o najtypickejšie prípady, v ktorých sa sťažovateľ sťažuje na porušenie práva na spravodlivý proces na nadnárodnej úrovni na Európskom súde pre ľudské práva v Štrasburgu.

Abstract

The importance of taking of evidence as the part of the court proceedings

Taking evidence is a kind of cognitive process in which the court establishes the factual and legal basis of the dispute. In the civil process the object of knowledge is defined by the aim and purpose determined by the process itself. In the paper, we try to highlight the importance of taking evidence in the civil process, while taking into account the differentiation of the civil process and with a particular focus on fact-finding, as a reliable and complete basis for a correct and fair decision in a case.